

## СУТНІСТЬ ОБЛІКУ ЗАСТАВНИХ ОПЕРАЦІЙ: ІСНУЮЧА ПРАКТИКА ТА ДЕЯКІ ПРОПОЗИЦІЇ

Розглянуто трактування поняття «застава» та його відмінність від поняття «задаток». Описано юридичні аспекти договорів застави та існуючу практику обліку заставних операцій. Визначені проблеми бухгалтерського обліку операцій з застави та запропоновані шляхи їх вирішення.

The interpretation of concept «mortgage» is considered and its difference from a concept «advance» is determined. The legal aspects of mortgaged agreements and nowadays practice of record-keeping of mortgaged operations are described. Problems of record-keeping of operations from a mortgage are determined and ways of their decision are offered.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Застава є досить поширеним і широко вживаним способом забезпечення виконання зобов'язань у цивільно-господарському обороті. У зв'язку зі вступом в силу 1 січня 2004 року ГКУ правове регулювання операцій з застави зазнало певних змін. У ГК правовому регулюванню застави була присвячена тільки одна стаття 181, яка визначала заставу як право кредитора(заставодержателя) отримати задоволення з вартості закладеного майна переважно перед іншими кредиторами при невиконанні боржником (заставником) забезпеченого заставою зобов'язання. У ст.572 ГКУ у визначенні поняття застави в основному відтворені положення ГК. Проте, на відміну від норм «радянського» кодексу, новий Кодекс значно розширив поле правового регулювання інституту застави. За таких умов виникає необхідність у дослідженні цього об'єкта бухгалтерського обліку, удосконалення методики обліку операцій з застави. Об'єктом дослідження виступають обліково-аналітичні процедури заставних операцій на підприємстві.

**Аналіз досліджень і публікацій останніх років.** Цей погляд забезпечення для виконання зобов'язань у сучасних умовах господарювання зустрічається часто. Вивченню особливостей заставних операцій присвятили свої дослідження А. М. Абашина, М. І. Брагинський, С. А. Бредіхіна, А. О. Дьячкова, Б. Д. Завідова, А. А. Маковський, Н. Г. Пікузо, Н. Г. Сафронова, Л. В. Сотникова, І. А. Сиротіна, І. К. Тальє, А. А. Шапошникова таке ін. Відображення бухгалтерського управлінського обліку знайшли своє розкриття в наукових працях Н. А. Блудової, М. А. Бахрушиної, Н. П. Кондракова, С. А. Николаєвої, С. П. Палія, Я. В. Соколова.

**Виділення невирішених частин загальної проблеми.** Питання обліку операцій відображення задатку на сьогодні є недостатньо вивченими та потребують всебічних та глибоких досліджень. Вітчизняна практика операцій із заставою недостатньо підготовлена до вирішення нових проблем, у тому числі заставних стосунків з підприємствами. Таким чином, актуальність теми статті обумовлена об'єктивним розвитком заставних стосунків в суспільстві, що, у свою чергу, вимагає поглиблених досліджень з питання обліку заставних операцій та їх удосконалення.

**Постановка завдання.** Мета статті – визначення ролі та вивчення методологічних основ проведення операцій з застави активів.

**Викладення основного матеріалу дослідження.**

У статті автори спробували обґрунтувати рекомендації щодо вдосконалення бухгалтерського обліку заставних операцій. Б. Юровський [1] аналізує у своїй статті такі поняття, як аванси і попередня оплата, завдаток і застава приводе їх розмежування. Природу забезпечення зобов'язання, шляхом надання активів в задаток і заставу, розглянуто у табл. 1, де дана порівняльна характеристика цих понять.

## Порівняльна характеристика застави і завдатку

Критерії	Застава	Завдаток
Правове регулювання	ГКУ ст. 572-593 Закон про заставу	ГКУ ст.546, 548, 570
Визначення	Через заставу кредитор має право в разі невиконання боржником зобов'язання, забезпеченого заставою, отримати задоволення за рахунок закладеного майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлене законом	Це «грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторіві боржника в рахунок тих, що належать з нього за договором платежів. На підтвердження зобов'язання і в забезпечення його виконання»
Функції	1. Платіж 2. Забезпечення	1. Платіж 2. Підтвердження 3. Забезпечення лише грошового зобов'язання
Предмет забезпечення	1. Майно і майнові права 2. Іпотека	1. Грошові кошти 2. Рухоме майно (запаси, основні засоби, коштовні товари)

Застава визнається одним із видів забезпечення виконання зобов'язань. Під заставою розуміють правовідношення, через яке кредитор (заставоодержувач) має право в разі невиконання боржником зобов'язання отримати задоволення з вартості закладеного майна.

Заставою може бути забезпечена дійсна (яке на момент оформлення договору застави вже існує) і майбутня (за умови, що є угода сторін про розмір забезпечення заставою) вимога, яка витікає з договору позики (при видачі банківських позик), договорів купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажів. таке інше. Предметом застави можуть стати: майно і майнові права, які, відповідно до законодавства України, можуть бути відчужені заставником і на яких може бути обернене стягнення. Статтею 4 Закону про заставу визначений перелік майна і майнових прав, які не можуть бути предметом застави. До таких предметів відносяться гроші.

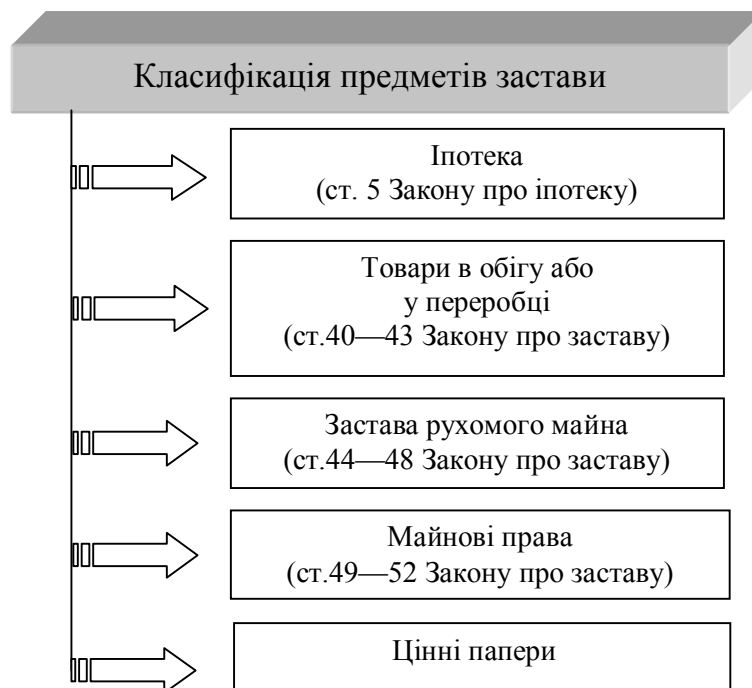


Рис. 1. Класифікація предметів застави на підставі джерела [1]

На рис. 1 наведено класифікація предметів, які можуть бути предметом застави. У предметі застави є операція по забезпеченню застави рухомим майном, яке переходить до заставодержателя у володіння без переходу права власності.

Бухгалтерський облік заставних операцій насамперед залежить від юридичних особливостей передачі активів у заставу [2].

1. Перш за все, розрізняють два окремі види застави – іпотека і заставка (ст.575 ГКУ) [3].
  - Іпотека – заставка нерухомого майна, яке залишається у володінні заставоодержувача або третьої особи.
  - Заставка – зalog рухомого майна, яке передається у володіння заставотримувача або по його наказу, – у володіння третій особі.
2. Заставка самостійно не існує. Заставою можуть забезпечуватися зобов'язання, які витікають з інших договорів (позики, кредиту, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажів та ін.).
3. Предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема: річ, цінні папери, майнові права), яке може бути відчужене заставником і на яке може бути обернене стягнення (за деякими виключеннями, приведеними в ст.576 ГКУ). Це означає, що не можна передавати в заставу майно, що не належить заставникові на праві власності.
4. Сторонами договору застави є заставодавець і заставоодержувач. Ними можуть бути як фізичні, так і юридичні особи (ст.11 Закону про заставу [4]). Причому боржник і заставодавець може не збігатися в одній особі, оскільки заставодавець може виступати як сам боржник, так і третя особа (майновий поручитель) (ст.583 ГКУ). Основна вимога – заставодавець має бути власником речі або майнових прав або особою, якій передали річ або майнове право з правом їх застави.
5. Відповідно до ст.582 ГКУ, у випадках, передбачених договором або законом, предмет застави має бути оцінений. А законом встановлена обов'язкова оцінка при передачі під заставу лише державного і комунального майна.
6. Оскільки предмет застави може бути в заставі достатньо довго, необхідно визначити права заставодавця і заставоодержувача відносно предмету застави (як, втім, і обмеження таких прав). Якщо інше не встановлене договором, власник майна, яке заставлене, зобов'язаний приймати заходи щодо збереження предмету застави і зберігати цей предмет належним чином (ст.587 ГКУ). З цієї вимоги витікають обов'язки власника предмету застави. Заставодавець, який володіє закладеним майном, в разі втрати, пошкодження або знищення такого майна з його вини, зобов'язаний замінити або відновити предмет залога. Якщо подібне станеться з вини заставодавця, йому доведеться відшкодувати заставникові заподіяні збитки.
7. Хоча заставодавець і набуває права застави на майно, яке є предметом застави, він не набуває тим самим права розпоряджуватися таким майном (в той же час інше може бути встановлено договором або законом) (ст. 17 Закону про заставу). Право застави передбачає, що заставодержатель може лише обмежувати власника закладеного майна в праві розпорядження таким майном.

Класичний облік заставних операцій приведений в табл. 2 [5].

Таблиця 2

## Бухгалтерський облік операцій застави

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Облік у заставодавця			
1.	Оприбутковані придбані товари:		
	– вартість товарів без ПДВ	281	631
	– податковий кредит по ПДВ	641	631
2.	Переданий в заставу об'єкт нерухомості:		
	– відбита первинна вартість об'єкту основних засобів	10 «Основні засоби в заставі»	10
	– відбито надане забезпечення	05	-
Облік у заставоодержувача			
3.	Відбито отримане забезпечення	06	

Таким чином, передаючи основні засоби у заставу, вони враховуються на рахунок 10 «Основні засоби у заставі» у заставодавця, по ним нараховується знос (якщо вони не виведені з експлуатації), вони збільшують перший розділ активу балансу і враховуються в розрахунок різних показників економічного аналізу необоротних активів. На думку автора, такі засоби не повинні враховуватися у складі основних засобів або інших груп активів, також вони у момент передачі в заставу не приносять підприємству дохід до моменту їх відчуження.

У дисертаційній роботі Н. Г. Пікузо [6] удосконалює облік заставних операцій у ломбарді. Ми повністю погоджуємося з автором, який для обліку цієї операції використовує окремий балансовий рахунок обліку.

Існуюча практика обліку заставних операцій не відображає в системі обліку її економічну сутність. Передача основних засобів, запасів, товарів у заставу на умовах зворотності вимагає вдосконалення бухгалтерського обліку заставних операцій і підвищення надійності облікової інформації. На нашу думку, перший крок удосконалення цієї операції полягає в необхідності накопичення інформації на окремому балансовому рахунку обліку.

Наприклад, можна використовувати рахунок 379, назвавши його «Фінансові вкладення», з окремим субрахунком «Надані позики, забезпечені рухомим майном», по дебету якого буде відбита операція по передачі активів підприємства в заставу:

Дт 379 «Фінансові вкладення»;

Кт 10 «Основні засоби»;

Кт 28 «Товари» [7].

**Висновки і перспективи подальших розробок.** Для вирішення питань пов'язаних з бухгалтерським обліком операцій застави та проведення економічного аналізу підприємств, які надають свої активи у заставу необхідно:

1. Розробити раціональну схему документообігу для обліку заставних операцій на підприємствах, оскільки від цього залежить правдиве відображення та удосконалення системи управління активами.
2. Удосконалити облік заставних операцій, що надасть можливість здійснити аналіз структури та динаміку наявності та руху цих предметів застави.
3. Додати до облікової політики підприємств нові механізми обліку різних видів операцій застави майна.
4. У результаті проведеного дослідження виникає необхідність класифікації операцій застави та розробки форм внутрішньої звітності.

#### Список використаної літератури

1. Юровський Б. І. Облік надходжень, які не визнаються доходами [Електронний ресурс]: Юровський Б. І. // Сучасний бухгалтер. – 2006. – № 52. – Режим доступу: [http://www.balance.ua/www.balance.ua/ua/news/index\\_s.php?PAGEN\\_3=36&PAGEN\\_2=3&ID=50](http://www.balance.ua/www.balance.ua/ua/news/index_s.php?PAGEN_3=36&PAGEN_2=3&ID=50).
3. Віртуальні об'єкти – реальний облік: зб. системат. законод. / Кер. авт. колект. І. Нозарбаєва. – К.: Блиц-Інформ, 2005. – 290 с.
4. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://meget.kiev.ua/kodeks/grazdanskiy-kodeks/>.
5. Закон України «Про заставу» від 02.10.92 р. № 2654-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>.
6. Романів А. Залог майна: облік і оподаткування [Електронний ресурс]: А. Романів // Журнал Дт Кт. – 2005. – № 49. – Режим доступу: [www.dtk.com.ua/show/1cid11368.html](http://www.dtk.com.ua/show/1cid11368.html).
7. Пікузо Н. Г. Бухгалтерський облік заставних операцій в ломбардах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.12 – Бухгалтерський облік, статистика / Пікузо Н. Г. – Новосибірськ, 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/bukhgalterskii-uchet-zalogovykh-operatsii-v-lombardakh>.
8. Закон України «Про бухгалтерський облік і та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99р. № 996-ХІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>.

Прийнято до друку 04.05.2012